

Павло ТКАЧУК

УГА: БОЙОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Проаналізовано структуру та озброєння Української Галицької армії в 1918–1919 рр.

Ключові слова: Українська Галицька армія, українська-польська війна, озброєння.

Об'єктивну характеристику галицькій піхоті дав визначний військовий історик українського війська Лев Шанковський, колишній її старшина і учасник визвольних змагань: «Піхота була найважливішим, але й найчисленнішим родом зброї УГА. Вона творила 66,3 % стану всієї УГА. Для порівняння подамо, що під кінець Першої світової війни піхота в німецькій армії творила 40% стану всієї німецької армії, у французькій армії – 50,4% і в австрійській армії 56,1. Відношення піхоти до інших родів зброї в УГА ще найбільше подібне до російської армії, в якій піхота творила 66,7% всієї армії». Л. Шанковський наголошував, що галицька піхота кращою була в наступі, ніж в обороні, і що «вояки УГА були теж міткі стрільці, крім того, виділялися ще й підприємчивістю та зарадністю, малою вибагливістю та видержливістю в маршах..., вирізнялися карністю і дисциплінованістю»¹.

Організаційно-структурні схеми піхотних частин і підрозділів, які склалися від перших днів Листопадового 1918 р. повстання, утворення Західно-Української Народної Республіки у ході війни зазнали кілька змін. Вищими оперативнотактичними одиницями на першому етапі українсько-польської війни були бойові групи. Кожна з 17 груп носила найменування місцевостей створення або її командирів: «Угнів», «Старе Село», «Щирець», «Хирів» чи В. Секунди, Ю. Головінського, А. Долуда та інші. Групи існували до січня 1919 р. і зазвичай склалися з 2–4 куренів, проте деякі мали й більше. Наприклад, група «Щирець» отамана А. Бізанца на початку січня 1919 р. об'єднала п'ять піших куренів, з яких утворено два полки. Зокрема, 2-й полк сотника М. Дибуляка складався з трьох стрілецьких куренів четарів С. Рибачевського, П. Рогушевського та Ананія Степаніва (брата відомої національної героїні Олени Степанівни)².

Основною тактичною одиницею армії був стрілецький курінь (батальйон). Всього їх нараховувалося 50, і саме з них згодом у ході реорганізації війська склалися групи, полки і бригади. Курінь (за австрійською схемою) нараховував 4 стрілецьких і кулеметна сотні. Сотня мала три стрілецькі та кулеметну чети. Були також кулеметну сотню, з четвертою гранатометною четою, або четою піхотних гарматок, яку називали четою «боротьби зблизка». Щоправда, таких було мало – лише у бригадах УСС та 2-ї і 5-ї³.

У ході реорганізації полків і бригад улітку 1919 р. для піхоти впроваджувалася однорідна організаційна структура – курінь складався з трьох стрілецьких і кулеметної сотень, стрілецька сотня з трьох чет, які ділилися на три рої. Четверта чота була кулеметною й озброювалася легкими кулеметами зразка “Льюїс” чи “Кольт”. Кулеметна сотня складалася з 3–4 чет важких кулеметів, у кожній з них було два кулемети системи “максим”. Щоправда, деякі курені мали більшу кількість кулеметів, зокрема в бригадах УСС, 5-ї та 10-ї – по 25⁴. Отже, організація куренів пройшла еволюцію від перших схем, успадкованих від австрійської армії пробойових (штурмових) куренів чисельністю до 1300 вояків до зразків Наддніпрянської армії. Але перша схема виявилася в УГА надзвичайно живучою й практично збереглася до кінця існування армії 1920 р. Їх бойова вартість була вищою за наддніпрянських, особливо бригади УСС. Наприклад, її 1-й курінь поручника О. Івановича мав 24 кулемети, що у 2–3 рази перевищувало їх кількість у куренів Армії УНР. Важливе значення для їх боєздатності мало те, що вони комплектувалися і поповнювалися з однієї місцевості й включалися в бригади, які відповідно й називалися Равська, Самбірська, Угнівська, Коломийська та ін.⁵

На відміну від інших українських військових формацій полкова структура в Галицькій Армії не отримала розповсюдження. Вона створилася лише в 1-й бригаді Українських Січових Стрільців та у ході реорганізації армії у червні 1919 р. – у 3-й Бережанській, 4-й Золочівській та 7-й Львівській бригадах. Полки склалися з 2–3 куренів. Бригади полкового складу, за ідеями начальника штабу УГА, полковника Генерального штабу Є. Мішковського, були особливого призначення й називалися “міцними”⁶.

Внутрішня структурна організація куреня включала, насамперед, командира – курінного отамана, курінного ад’ютанта (начальника штабу), якому були підпорядковані булавна (штабна) сотня – бойові відділи гранатометів, піхотних гармат, мінометів, вогнететів, а також відділи зв’язку, саперів, курінної валки (обозу), санітарний пост. Піхотний курінь у складі трьох стрілецьких і кулеметної сотень мав за штатом 25 старшин і 830–880 стрільців бойового складу, а загалом – 1280 вояків. Щоправда, повністю укомплектованих за штатом куренів майже не було. Зазвичай вони налічували не більше 850 старшин і стрільців.

Стрілецька сотня мала управління, обоз із семи возів і польову кухню, 3–4 стрілецькі та кулеметну чети. Сотні, в яких було три стрілецькі чети, за штатом мали п’ять старшин, 206 стрільців, у тому числі 150 багнетів. Сотні у складі чотирьох чет – п’ять старшин, 220 стрільців, з них 180 багнетів⁷.

Кулеметна сотня складалася з чотирьох кулеметних чет або трьох кулеметних та чети “боротьби зблизка”. У першому варіанті сотня мала п’ять старшин, 150 стрільців і 8 кулеметів, по два в кожній четі. Для обслуги важкого кулемета системи “шварцльозе”, який перевозився на в’ючних конях, потрібно було 14 вояків і сім коней. Таким чином, кулеметна чета – старшина і 35 вояків – обслуговувало два важких кулемети. Коли на озброєння поставили кулемет системи “максим”, який потребував для обслуги всього шість вояків, у четах було по чотири кулемети, а кількість вояків за штатом скорочена до 30. Чета “боротьби зблизка” включала: рій світильників (рефлекторів), по три рої гранатометів і мінометів та рій вогнететів, старшину і 30 вояків. Звичайно вони були підпорядковані курінному отаманові⁸.

У грудні 1918 р. до ЗУНР прибула запрошена на службу група наддніпрянських генералів і офіцерів Генерального штабу. Генерал М. Омелянович-Павленко очолив Галицьку Армію, а полковник Є. Мишківський – її штаб⁹. Досвідчений штабіст підготував і впродовж січня–лютого 1919 р. втілював у життя план реорганізації армії за зразком кращих європейських армій. У структуру сухопутних військ впроваджувалася нова схема: корпус–бригада–курінь (полк). Прихильник маневреної війни, Є. Мишківський вважав основною оперативно-тактичною одиницею піхотну бригаду, яка підсилювалася кіннотою й артилерією та найкраще відповідала вимогам визвольної війни. Однорідні за структурою, складом, рівнем бойових сил, зручні в управлінні піхотні бригади не лише проіснували до кінця визвольних змагань 1919–1920 рр., але й виявилися найбоездатнішими у ході маневреної війни. Вже у січні 1919 р. полковник угорського генерального штабу А. Легар (після відвідин фронту) визнав, що “Галицька армія в цей час є більш здатна до удару, як, наприклад, угорська або австрійська”¹⁰. Слід відзначити, що за своєю боездатністю та чисельністю галицькі бригади були часто потужнішими за дивізії Армії УНР. Так, 5-та Сокальська бригада 1-го Галицького корпусу мала три піхотні курені поручників К. Ващука, Р. Копаницького, І. Чайки, гарматний полк у складі трьох багарей, булаву, кінну, технічну, розвідки і зв’язку сотні та відділи запілля. Відтак, бригада мала близько 5700 багнетів і 175 шабель й утримувала 70-кілометровий фронт на стратегічному північному крилі українсько-польського фронту¹¹.

У ході першої реорганізації Галицької Армії, за схемою полковника Є. Мишківського, чотири піхотні бригади склали корпус. Від цього часу армія ділилася на три корпуси”.

Перший галицький корпус:

5-та Сокальська бригада	– 3 курені
6-та Равська	– 3 курені
9-та Угнівська	– 2 курені
10-та Янівська	– 3 курені
Всього:	– 11 куренів

Другий галицький корпус:

1-ша бригада УСС	– 3 курені
2-га Коломийська	– 3 курені
3-тя Бережанська	– 5 куренів
4-та Золочівська	– 4 курені
Всього:	– 15 куренів

Третій галицький корпус:

7-ма Львівська бригада	– 6 куренів
8-ма Самбірська	– 4 курені (+ 6 приданих груп)
11-та Стрийська	– 4 курені
1-ша Гірська	– 4 курені
Всього:	– 24 курені

У червні–липні 1919 р. вище командування збройними силами ЗУНР, зокрема військовий міністр генерал В. Курманович та його заступник полковник Г. Ціріц, опрацювало план нової реорганізації сухопутних військ Галицької Армії у перспективі переходу її до стратегічної оборони на широкому фронті. Передбачалося відмовитися від схеми корпус–бригада й сформувати чотири піші дивізії, кінну дивізію та Гірську бригаду. Піша дивізія складалася з двох піхотних бригад по два полки у кожній. Полк мав типові три стрілецькі й один пробойовий (штурмовий) курені. До штату пішої дивізії входили також кінна сотня, саперний курінь, півкурінь зв'язку та інші допоміжні підрозділи й запілля¹².

Отже, на базі трьох корпусів утворювалися дивізії, а четверта мала сформуватися за рахунок близько 40 тис. військовополонених галицьких вояків, яких планувалося перекинути в Галичину через Одесу. Після повного визволення території ЗУНР від поляків штаби дивізій планувалося розмістити так: 1-ша – у Львові, 2-га – в Тернополі, 3-тя – в Дрогобичі, 4-та – в Станиславові; Гірська бригада – в Стрию або Мукачеві, а Кінна бригада – в Чорткові або Чернівцях. Залишався територіальний принцип їх комплектування¹³.

У наказі командувача армії генерала О. Грекова від 16 червня 1919 р. разом із планами реорганізації подавався кількісний стан піхотних корпусів на той час: I корпус – 298 старшин і 10000 стрільців, в бойовому стані, відповідно 190 (63,8%) і 6500 (65,0%); II корпус – 236 старшин і 7000 стрільців, відповідно 198 (83,9%) і 5500 (78,5%); III корпус – 295 старшин і 8000 стрільців, відповідно 234 (79,3%) і 6500 (81,2%). Разом – 829 старшин і 25000 стрільців, в бойовому стані відповідно 622 (75,0%) і 18500 (74,0%).

Але вже у ході стратегічної наступальної Чортківської операції Галицької Армії (8–28 червня 1919 р.) генерал О. Греков під впливом її успішного розвитку повернувся до попередніх організаційних схем полковника Є. Мишківського¹⁴. Основним вищим тактичним з'єднанням армії ставала бригада у складі чотирьох піхотних куренів, кінної сотні, гарматного полку, сотень саперів, зв'язку та ін. Згідно з його наказом, від 14 червня розгортається формування 4-го корпусу генерала В. Генбачова і 5-го корпусу полковника Г. Коссака – по чотири піших бригади у кожному.

Оголошено було штатну кількість особового складу Галицької Армії згідно з новою організацією: старшин у бойовому стані – 2585, інших – 285, всього – 2870; підстаршин і стрільців – відповідно 66970, інших – 18935, всього – 85905. У Галицькій Армії, згідно зі штатами, мали служити 88775 старшин і стрільців. Кожний з корпусів мав особового складу 17775 осіб, а також 2308 коней і 416 кулеметів. Кожна піхотна бригада мала 4346 вояків, з них старшин 138. Курінь складала 1039 старшин і стрільців, сотню – 5 старшин і 115 стрільців. Відзначимо, що цим наказом було впроваджено тимчасові відзнаки належності вояків до корпусів і бригад¹⁵.

Показовими діями у наступі піхоти Галицької Армії із застосуванням гнучких маневрів були, наприклад, бої 3-го галицького корпусу за визволення Тернополя 15 червня 1919 р. у ході Чортківської наступальної операції. Цьому сприяла організація армії за схемою корпус–бригада–курінь. Саме тоді комбінованим ударом мобільних бригад (дві з фронту і одна з флангу) генерал М.Тарнавський примусив

супротивника відступити на десятки кілометрів. У ході артилерійської підготовки піхотні частини і підрозділи стрімко наблизилися до оборони поляків, а коли артилерія перенесла вогонь у глибину позицій, заатакували Тернопіль. У розпалі бою розвідка донесла комкору про наближення з лівого флангу польської групи. Генерал виставив проти неї бригаду УСС другого ешелону. У ті літні дні три стрілецькі курені, за підтримки бригадного артполку і кулеметного куреня, в зустрічному бою завдали польській Познанській дивізії полковника В. Сікорського поразки й відкинули її за Стрипу.

Зазначена організаційна структура УГА, її піхотних частин і з'єднань зберігалася впродовж усіх бойових дій в українсько-польській війні, а згодом – у союзі з Армією УНР проти більшовицької Росії та Добровольчої армії генерала Денікіна. Лише під час тимчасового союзу з Червоною Армією проти поляків, в результаті великих бойових втрат і втрат від епідемії тифу восени 1919 р. корпуси були реорганізовані у стрілецькі бригади триполкового складу за схемою російської армії. До 1-ї галицької червоної бригади УСС увійшли 1–3-й полки, до 2-ї та 3-ї галицьких червоних бригад – 4–9-й піші полки¹⁶.

Як бачимо, військово-політичному проводу ЗУНР вдалося створити боездатні збройні сили, які впродовж дев'яти місяців мужньо відстоювали суверенітет держави. І якби не потужна підтримка Антанти, то цілком ймовірно галицьке стрілецтво не зазнало би поразки у протистоянні з Військом польським.

¹ Шанковський Л. Українська Галицька Армія. Воєнно-історична студія. – Львів, 1999. – С. 276–277.

² Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / НАН України. Ін-т українознавства, Інститут Схід-Центр. Європи. – Львів, 1998. – С. 137.

³ Купчанко К. Армія групи генерала Кравса в наступі на Київ в серпні 1919 року // Календар Червоної Калини на 1923 р. – Львів, 1922. – С. 113; 671.

⁴ Шанковський Л. Українська Галицька Армія. Воєнно-історична студія. – Львів, 1999. – С. 277.

⁵ Там само. – С. 151–154.

⁶ Там само. – С. 157–159; 671.

⁷ Там само. – С. 161–162; 249; 409.

⁸ Там само. – С. 161–163.

⁹ Литвин М., Науменко К. Збройні Сили України ХХ ст. Генерали та адмірالی. – Харків; Львів, 2007. – С. 138, 147.

¹⁰ Українська Галицька Армія. Т. 2. – Вінніпег, 1960. – С. 115–116.

¹¹ Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / НАН України. Інститут українознавства, Ін-т Схід-Центр. Європи. – Львів, 1998. – С. 148–149; 671.

¹² Литвин М. Українсько-польська війна 1918–1919 рр. / НАН України. Інститут українознавства, Ін-т Схід-Центр. Європи. – Львів, 1998. – С. 176.

¹³ Українська Галицька Армія. Т. 1. – Вінніпег, 1958. – С. 271–272.

¹⁴ Детальніше див.: *Рогатинський І.* Чортківська офензива (Спогади 1919 р.) // Історичний календар-альманах Червоної Калини на 1931 рік. – Львів, 1930. – С. 97–140; *Хома Андрій.* Фрагмент наступу на Чортків // Літопис Червоної Калини, 1937. – Ч. 12. – С. 2–3; *Яворівський Євген.* Чортківська офензива і відворот за Збруч в освітленні Начальної Команди // Літопис Червоної Калини. – 1935. – Ч. 12. – С. 4–8; *Макарушка Л.* Чортківська офензива // Українська Галицька Армія. – Т. 4. – Вінніпег, 1968. – С. 59–63.

¹⁵ Українська Галицька Армія. Т. 1. – Вінніпег, 1958. – С. 275–279.

¹⁶ Денник Начальної Команди Української Галицької Армії. – Нью-Йорк, 1974. – С. 237; 671.

Pavlo Tkachuk. UKRAINIAN GALICIAN ARMY: MILITARY CHARACTERISTICS

In article were analysed the structure and armament of Ukrainian Galician army in 1918–1919.

Key words: *Ukrainian Galician army, ukrainian-polish war, armament.*